Роман Мартинюк

кандидат політичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету "Острозька академія"
(м. Острог, Україна)
roman.s.martyniuk@ukr.net

УДК 342 (100)

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ КРИТЕРІЇВ

Анотація. Класифікація форми правління може мати науковий характер лише за умови, якщо ґрунтуватиметься на врахуванні її конституційних ознак. Застосування інших критеріїв надає класифікації форми правління відносного значення. Лише правові ознаки форми правління відображають її сутнісні риси і притаманну їй логіку організації державної влади.

Метою статті є встановлення найважливіших правових ознак форми правління та обґрунтування їх значення як критеріїв, що уможливлюють справді науковий характер класифікації форми правління, критика емпіричного підходу до її класифікації.

Оскільки в багатьох випадках фактичні характеристики державного владарювання дисонують із юридично визначеною формою правління, окремі науковці стверджують про недостатність формально-правових критеріїв для адекватної класифікації форми правління і вважають, що вона вимагає застосування так званого функціонального принципу і повинна ґрунтуватися на конкретних емпіричних даних. Однак форма правління – це нормативно встановлена організація державної влади, а не її функціональна характеристика. І те, що певна форма правління в різних зовнішніх умовах функціонує по-різному, зовсім не засвідчує, що тим самим змінюється її конституційна сутність. Політична практика, яка суттєво нівелює чи навіть повністю усуває конституційні елементи форми правління, не створює нової форми правління, оскільки не змінює її конституційних характеристик. Наслідком застосування емпіричного підходу до класифікації форми правління стала поява потенційно необмеженого числа "нових" форм правління. Суб'єктивізм, який лежить в основі емпіричного підходу, спричиняє хибні результати й унеможливлює вироблення загальновизнаної у фаховому середовищі класифікації форм правління.

Методологічний підхід до класифікації форми правління, який ігнорує її правові ознаки і підмінює їх емпіричними даними, пояснює, чому в різних "приват-

© Роман Мартинюк, 2018

них" класифікаціях ті самі держави потрапляють до різних класифікаційних груп. До того ж класифікації, побудовані на основі особистих інтелектуальних уподобань їх розробників, часто страждають надмірною складністю критерію класифікації, що утруднює розуміння її логіки.

Ключові слова: класифікація форми правління; (підстави) критерії класифікації; правові ознаки форми правління; функціональні характеристики форми правління; політичний режим; емпіричний підхід до класифікації форми правління.

Класифікація форми правління – одна з найбільш розроблених і водночас найдискусійніших теоретичних проблем юридичної науки. Її дискусійність засвідчує недостатній рівень доктринальної розробленості змістових характеристик та критеріїв класифікації форми правління у сучасному державознавстві. Незважаючи на багату спадщину наукових розробок із відповідної проблематики, йому не вдалося виробити ані єдиної системи критеріїв розрізнення форм правління, ані їх єдиної класифікації. Цей факт зумовлений різними теоретичними позиціями, що лежать в основі відповідних класифікацій форм правління.

Проблематика цієї статті відображена у наукових працях багатьох зарубіжних і вітчизняних авторів. Однак вона є переважно побічним предметом відповідних досліджень, що засвідчує потребу її подальшого спеціального розроблення. Серед науковців, чий внесок у її опрацювання найвагоміший, варто виокремити таких як В. Шаповал[1], С. Серьогіна[2], І. Процюк[3], В. Протасова[4], Дж. Сарторі[5], О. Зазнаєв[6].

Мета дослідження – обґрунтувати значення правових ознак форми правління як єдино прийнятних критеріїв її класифікації, визначити їх коло, пояснити наслідки застосування емпіричного підходу до класифікації форми правління.

Класифікація форми правління може відповідати вимогам наукової обґрунтованості, якщо у її основі лежатимуть об'єктивні критерії, які мають справді наукове значення і є суттєвими для характеристики досліджуваного об'єкта[7]. Відсутність чітко визначених і, що не менш важливо, таких, які розкривають саму сутність форми правління критеріїв класифікації, робить розуміння відмінностей між формами правління

[1] Володимир Шаповал, 'Форма державного правління як конституційний modus vivendi сучасної держави' (2009) 10 Право України.
[2] Світлана Серьогіна, *Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики* (Право 2011).
[3] Ігор Процюк, *Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління* (Право 2012).
[4] Вікторія Протасова, *Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди* (Право 2009).
[5] Джованні Сарторі, *Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів* (АртЕк 2001).
[6] Олег Зазнаев, *Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты* (Казанский государственный университет им. Ульянова-Ленина 2006).
[7] Владимир Петров, *Сущность, содержание и форма государства* (Наука 1971) 114.

www.pravoua.com.ua

цілком розмитим, а змістове наповнення таких, наприклад, термінів, як "президентська форма правління", "парламентарна форма правління", "змішана республіка" тощо стає неоднозначним. За такої ситуації набуває відносного значення і наукова цінність класифікації форми правління. Критеріями справді наукової класифікації, як вказує Л. Рожкова, повинні бути *'найбільш суттєві ознаки і властивості, які розкривають сутність досліджуваних об'єктів* (курсив наш. – *Р. М.*), дозволяють пояснити максимальну кількість інших їхніх властивостей і характеристик'[8]. Підстава (критерій) класифікації повинна, отже, відповідати певним вимогам. Критерій класифікації насамперед повинен бути отриманий у результаті аналізу самого об'єкта класифікації та бути не випадковим, другорядним, а сутнісним.

Оскільки предметом дослідження юридичної науки є правова організація державної влади, правова класифікація форми правління здійснюється на основі її сутнісних, конституційно виражених ознак. Такі формально-правові ознаки, за всього розмаїття особливостей конкретних форм правління, залишаються незмінними для кожного класифікаційного типу (різновиду) форми правління, а тому є основою для класифікації, яка має справжню наукову цінність. Отже, проблема класифікації форми правління може бути вирішена лише шляхом застосування критеріїв, які характеризують нормативно встановлену організацію державної влади. Однак спроби класифікувати форму правління за критеріями, які стосуються не нормативної організації державної влади, а, наприклад, функціональних характеристик форми правління чи середовища її існування, призводять до появи результатів, наукова цінність яких цілком сумнівна.

Найбільш загальний і визначальний критерій класифікації форми правління – питання про суб'єкта, який є джерелом державного суверенітету. Критерієм класифікації форми правління є також принципи організації та взаємодії вищих органів держави. Такими принципами є принцип поділу влади – іманентна риса республіканської форми правління, виборність глави держави чи спадкоємність його влади, рівностатусність вищих органів держави чи визнання їх підпорядкованості верховному органу влади тощо.

Інші, більш предметно-звужені формально-правові критерії доцільно використовувати для визначення окремих типів та їх різновидів у межах двох основних форм правління – монархічної і республіканської. Такими конкретизованими критеріями є конституційно закріплені порядок заміщення глави держави, порядок формування уряду, а також повно-

[8] Любовь Рожкова, *Принципы и методы типологии государства и права* (Изд-во Сарат. ун-та 1984) 35.

важення, за змістом яких встановлюються взаємозв'язки глави держави, парламенту й уряду[9].

Інституціоналізація певної республіканської форми правління засвідчує сприйняття і фіксацію на конституційному рівні відповідної моделі поділу влади. Тому головний критерій класифікації республіки – це спосіб побудови компетенційних взаємозв'язків вищих органів держави.

Отже, порядок утворення (формування) вищих органів державної влади, їх повноваження й особливості компетенційних взаємозв'язків є найважливішими критеріями класифікації форми правління.

Порядок заміщення глави держави – визначальний критерій розмежування монархічної і республіканської форм правління. Водночас, хоча спосіб легітимації влади глави держави у юридичній науці є усталеним критерієм класифікації форми правління, потрібно визнати, що в сучасний період розвитку державності він часто виявляє очевидну недостатність. У всіх конституційних (парламентарних, номінальних) монархіях реалізація принципу народного суверенітету цілком реальна і виборчий корпус є суб'єктом, який формує найважливіші органи державної влади. Навпаки, у багатьох формальних республіках принцип народного суверенітету засобом різноманітних відвертих і прихованих порушень виборчого права зводиться фактично нанівець. До того ж республіканські форми правління часто виявляють настільки суттєву несхожість, що відмінності між ними перевищують їх відмінності від монархій.

По суті, порядок заміщення глави держави як критерій розмежування монархії і республіки набуває вторинного значення, якщо об'єктом класифікації є форма правління, що ґрунтується на принципі поділу влади. Це, наприклад, ілюструє правовий статус глави держави в парламентарній республіці та парламентарній монархії. В обох формах правління він виявляє суттєву схожість, незважаючи на різний спосіб заміщення глави держави. Принципова подібність правового статусу спадкового монарха – глави держави в парламентарній монархії і виборного президента – глави держави в парламентарній республіці дає багатьом дослідникам підстави об'єднувати зазначені форми правління в одну групу.

Якщо погляди вчених на підстави розмежування монархічної і республіканської форм правління більш-менш сходяться, то критерії розрізнення республік виявляють суттєву різноманітність. Це особливо стосується класифікації змішаних республік. Відсутність розробленої теорії змішаної республіки та неусталеність наукових поглядів на її сутність спричиняють розбіжність поглядів учених і на її нормативні ознаки[10].

[9] Владимир Шаповал, *Сравнительное конституционное право* (Княгиня Ольга 2007) 126.
[10] Протасова (н 4) 3.

www.pravoua.com.ua

У спеціальній літературі простежуються два підходи до класифікації республіканських форм правління. У межах першого підходу об'єктом дослідження є розвинені державно-правові системи, яким притаманний відносно усталений набір конституційно-правових ознак. Їх базовий характер уможливлює достатньо чітку класифікацію форми правління. Оскільки коло формально-правових ознак, що мають принципове значення для класифікації форми правління, відносно обмежене, обмежене й число виведених із їх допомогою форм правління: це президентська, парламентарна та змішана республіки. Нетипові для певної форми правління риси розглядають як виняток із загального правила, якщо тільки вони не призводять до суттєвого порушення притаманної їй логіки організації державної влади. Відповідно до другого підходу об'єктом дослідження є не лише реальні республіки, а й ті, що позбавлені відповідних юридичних ознак, – номінальні[11]. Цей підхід лежить також в основі розрізнення республік єдиновладних (монократичних) і таких, що засновані на розподілі влад.

Оцінюючи наукову коректність наведеної вище класифікації республіканських форм правління, необхідно виходити з того, що історичні типи республіки часто відображали реакційні принципи організації влади, які неможливо узгодити з концепціями народного суверенітету і правової держави. Вбачається, що визначення конститутивних рис сучасної республіканської форми правління можливе лише в межах зазначених теорій. З огляду на зміст цих теорій очевидно, що в будь-якій республіці компетенційні взаємозв'язки вищих органів держави повинні втілювати принцип поділу влади. Оскільки республіканська форма правління за визначенням є системою розділеної і внутрішньо обмеженої державної влади, монократична організація влади засвідчує існування номінальної чи формальної республіки. Організацію державної влади, позбавлену таких атрибутів, як принцип поділу влади та принцип верховенства закону, виборність, колегіальність одного чи декількох вищих органів держави, обмеженість терміну їх повноважень, визначити республікою неможливо. За такого погляду на сутність республіканської форми правління класифікація сучасних республік на єдиновладні (монократичні) і такі, що засновані на розподілі влад, вбачається хибною.

Справді, численні держави з номінально республіканською формою правління за межами Європейського та Північноамериканського континентів виявляють очевидну сутнісну близькість до дуалістичних або навіть абсолютних монархій. Фактично лише спосіб легітимації влади глави держави в багатьох випадках й утворює єдину суттєву підставу

[11] Ігор Процюк, 'Класифікація форм державного правління' (2010) 107 Проблеми законності 10.

розмежування форм правління, цілком подібних у решті своїх конститутивних характеристик, на монархії і республіки. Зокрема, багато пострадянських держав, незважаючи на свою республіканську конституційно-правову атрибутику, перетворилися на моноцентричну квазімонархічну систему влади. Беручи до уваги те, що принцип поділу влади у відповідних державах серйозно нівельований на конституційному рівні і ще більше – політичною практикою, вони цілком обґрунтовано можуть бути визначені як монократичні квазіреспубліки (монократичні квазіреспубліканські форми правління). Звідси вбачається також цілком виправданим і доцільним, за аналогією із термінами "номінальна", "формальна монархія", використовувати терміни "номінальна", "формальна республіка".

У багатьох країнах фактичні характеристики державного владарювання дисонують із юридично визначеною формою правління. Спираючись на наявні факти розбіжностей між відповідними конституційними положеннями та фактичним характером організації і здійснення державної влади, окремі науковці, звичайно представники політичної науки, стверджують про недостатність формально-правових критеріїв для адекватної класифікації форми правління. Вони переконані, що така класифікація вимагає застосування так званого функціонального принципу і повинна ґрунтуватися на конкретних емпіричних даних. Прибічники емпіричного підходу критикують притаманний правовій науці формально-юридичний підхід до класифікації форми правління як такий, що не дає змоги пояснити принципові функціональні відмінності форм правління, які за своїми правовими ознаками належать до однієї класифікаційної групи[12]. Коректність емпіричного підходу, вважають вони, підтверджує те, що будь-яка форма правління має переваги і недоліки, абстрактний формально-юридичний аналіз яких, без урахування політичного контексту її функціонування, призводить до спотворення наукового знання. Тому класифікація, в основі якої лежать не формальні ознаки форми правління, а реальні можливості суб'єктів здійснення державної влади, доводять прибічники емпіричного підходу, 'дає змогу удосконалити традиційне розуміння форм правління'[13].

Класифікація форми правління, побудована на її правових ознаках, стверджує, наприклад, російський дослідник О. Зазнаєв, 'відображає лише зовнішній, формально-юридичний аспект діяльності держави і не враховує реально наявну систему взаємовідносин між законодавчою

[12] Петро Мироненко, 'Провідні напрями аналізу проблематики сутності форм правління' (2011) 3 Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв 193.
[13] Ростислав Павленко, *Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід* (КМ Академія 2002) 9.

www.pravoua.com.ua

і виконавчою владами'[14]. Оскільки форма правління, на його думку, має двояку природу – нормативну й емпіричну (функціональну), вона виражається (існує) у формально-юридичному й емпіричному (функціональному) аспектах. Формально-юридичний та емпіричний (функціональний) аспекти будь-якої форми правління завжди хоча б частково не тотожні, тому, переконаний дослідник, формально-юридичні критерії недостатні для адекватного аналізу емпіричного (функціонального) аспекту форми правління. Якщо юридична основа форми правління відносно стала, то її функціональні характеристики, залежні від поєднання значного числа нестабільних політичних чинників, можуть виявляти особливу мінливість. Звідси, робить висновок О. Зазнаєв, 'в оцінці наявної в певній країні форми правління потрібно брати до уваги й конституційну форму, і політичну практику її втілення в життя. Такий комплексний підхід дасть змогу отримати адекватну картину правління'[15].

Намагання враховувати у класифікації форми правління, поряд із юридичними ознаками, її функціональні характеристики, закономірно породжує думку про наявність у форми правління не лише юридичного, а й особливого політичного змісту. Така методологічна помилка, яка дає змогу вважати, що політичний зміст форми правління може бути не тотожним її юридичному змісту, спричиняє її "роздвоєну" класифікацію. Наслідком цього є твердження про те, що форма правління, яка за своїм юридичним змістом належить до одного класифікаційного типу, за своїм політичним змістом може виходити за його межі і потрапляти до іншого класифікаційного типу[16].

Розбіжність між нормативним і функціональним аспектами форми правління, вказують прибічники емпіричного підходу, особливо впадає у вічі в характеристиці країн, які поєднують формально-юридичну республіканську форму правління з недемократичним політичним режимом. Останній справляє настільки значний вплив на форму правління, що іноді нівелює її політичне значення[17]. Для ілюстрації визначального впливу політичного режиму на "функціональний аспект" форми правління вони наводять країни з недемократичним політичним режимом, які за формально-юридичними критеріями можуть бути визначені республіками. Ці країни, однак, часто характеризують недостатній розвиток громадянського суспільства й інституту політичних партій, політичної культури громадян, слабкість парламентаризму, авторитарні методи здійснення влади, серйозні порушення прав людини тощо. Прибічники

[14] Зазнаев (н 6) 318.
[15] Там само.
[16] Протасова (н 4) 155-6.
[17] Зазнаев (н 6) 97.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 12 • 207-219

емпіричного підходу стверджують, що його головна перевага – можливість встановити і проаналізувати суттєві функціональні особливості форм правління, цілком схожих за своїми правовими ознаками[18].

У цих судженнях яскраво простежується хибність емпіричного методологічного підходу до класифікації форми правління: розвиваючи ідею про емпіричний (функціональний) аспект форми правління, її прибічники фактично підмінюють аналіз форми правління аналізом політичного режиму. Прикладом такої підміни понять може слугувати визначення форми правління, надане політологом Ю. Воскресенським. Він стверджує: 'Поняття "форма правління" – це діяльність політичних інститутів зі здійснення політичного керівництва суспільством, вид і спосіб здійснення цього керівництва'[19]. Наскільки наведене визначення близьке до усталеного у юридичній науці розуміння політичного режиму, пояснювати не потрібно. Подальші судження дослідника лише підтверджують висновок про ототожнення ним категорій "форма (державного) правління" та "політичний режим". Науковець зазначає: 'Розводити поняття "форма правління" і "демократія" як одного з типів політичного режиму уже непродуктивно. Їх потрібно, навпаки, поєднувати'[20].

Якщо політичний режим може повністю нівелювати політичне значення форми правління, що дійсно можливо, тоді так званий функціональний аспект форми правління – це не що інше, як політичний режим. Однак будь-які недемократичні режими, зумовлюючи втрату політичного значення форми правління, як чітко формулює думку Л. Симонішвілі, 'взагалі виводять республіку за межі дослідження форм правління'[21].

Недемократичний політичний режим – авторитарний чи тоталітарний – може виявляти цілком подібні характеристики у країнах із принципово різними формами правління. Однак логіка мислення прибічників ідеї емпіричного (функціонального) аспекту форми правління вимагає вважати, що в усіх країнах, де існують тотожні політичні режими, форма правління однакова, оскільки її так званий функціональний аспект – той самий.

Спроби спиратися на емпіричні дані як критерії класифікації форми правління призводять до надуманих результатів. Хоча будь-яка конкретна форма правління має особливі і неповторні риси, у її основі завжди лежать конститутивні правові ознаки, на підставі яких здійснюється її

[18] Олег Зазнаев, 'Организация государственной власти в Республике Татарстан: проблемы и противоречия' (2010) 2 Политическая експертиза 9.
[19] Юрий Воскресенский, 'Понятие формы правления и критерии ее различия' (2002) 15 Держава і право 180.
[20] Там само.
[21] Лия Симонишвили, *Формы правления: история и современность* (Флинта: МПСИ 2007) 61.

www.pravoua.com.ua

справді наукова класифікація. Саме такі сутнісні формально-визначені ознаки є допустимими критеріями класифікації форми правління. Класифікацію ж форми правління за будь-якими іншими підставами потрібно вважати ненауковою. Закономірно, що така методологічна помилка породжує безліч "нововиявлених" й "унікальних" форм правління.

Форма правління – це нормативно встановлена організація державної влади, а не її функціональна характеристика. Ігнорування правових ознак форми правління як критеріїв її класифікації ставить під сумнів значення конституції в організації державної влади. Безумовно, форма правління, з огляду на особливості соціально-політичного середовища, у якому вона існує, може набувати відмінних проявів у політичній практиці. Однак те, що певна форма правління в різних зовнішніх умовах функціонує по-різному, зовсім не засвідчує, що тим самим змінюється її конституційно встановлена сутність.

Політична практика може суттєво нівелювати чи навіть повністю усувати конституційні елементи форми правління. Проте ця практика не створює нової форми правління, оскільки не змінює її конституційних характеристик. Крайній прояв неконституційної політичної практики відображають, зокрема, поняття "формальна (номінальна) республіка" чи "квазіреспубліка". "Формальна (номінальна) республіка" – форма правління, конституційні ознаки якої відповідають республіці, однак вони, насамперед принцип народного суверенітету, усуваються реакційною політичною практикою.

Результатом застосування емпіричного підходу до класифікації форми правління стала, зокрема, поява в сучасному державознавстві поняття "суперпрезидентська республіка". "Суперпрезидентська республіка" – поняття некоректне. "Суперпрезидентською" може стати будь-яка президенціалізована республіка, у якій функціональна гіпертрофія інституту президента, зумовлена насамперед соціально-політичними чинниками, сягає критичної межі і трансформується у явище суперпрезидентства. Як риса політичного режиму, суперпрезидентство, однак, не змінює конститутивних юридичних характеристик форми правління.

Емпіричним підходом до класифікації форми правління навіяне і використання епітета "змінна (перемінна) форма правління" для позначення змішаної республіки. У спеціальній літературі змішану республіку описують як змінну, перемінну форму правління в сенсі зміни її функціональних характеристик. Така термінологія умовна й до того ж не завжди коректна: "перемінною" може бути лише збалансовано-змішана республіка, функціональні характеристики якої залежать від розста-

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 12 • 207-219

новки політичних сил у вищих органах державної влади. Урівноважене поєднання у змішаній республіці елементів президенціалізму й парламентаризму спричиняє здатність цієї форми правління почергово функціонально тяжіти до одного з її "материнських" типів. Однак, якщо у формі правління закладено домінування елементів президенціалізму або парламентаризму, її тяжіння до президентської чи, відповідно, парламентарної республіки незмінне. Тому всі президентсько-парламентарні і парламентарно-президентські республіки функціонально статичні. Форма ж правління, що поєднує елементи класичних республік збалансовано, є змішаною в найточнішому значенні слова. Її тяжіння до відповідного "материнського" типу може відбуватися під впливом суто політичних чинників – партійного "забарвлення" президента, парламентської більшості й уряду. У період президентської або парламентської "фаз" змішана республіка зберігатиме свої конститутивні ознаки і лише нагадуватиме певний "материнський" тип, але не більше. Отже, її функціональне "коливання" засвідчуватиме, що це саме збалансовано-змішана республіка. Оскільки така характеристика форми правління визначена юридично, вона незмінна.

Застосування емпіричного підходу заперечує принципове значення формально-правових критеріїв для класифікації форми правління. Сутнісні ознаки форми правління не залежать від безлічі мінливих зовнішніх чинників, які впливають на її функціональні характеристики. Такі ознаки характеризують закріплену основним законом структурну та функціональну організацію державної влади. Тому підміна у класифікації форми правління формально-правових критеріїв емпіричними даними неминуче зумовлює хибні результати класифікації. Функціональні відмінності, які виявлятиме та сама форма правління в різних соціально-політичних умовах, аж ніяк не засвідчуватимуть появи нових форм правління чи навіть її нових різновидів. Форма правління не змінюватиметься доти, доки залишатимуться незмінними її формально-правові ознаки. Функціонування тієї самої форми правління в різних зовнішніх умовах завжди спричинятиме певні емпіричні відмінності, іноді суттєві. Навпаки, різні за своїми правовими ознаками форми правління в умовах недемократичного політичного режиму можуть виявляти схожі функціональні характеристики. Таке цілком імовірно, коли політичний режим нівелює політичне значення форми правління.

Емпіричний підхід у дослідженні явища форми правління є безальтернативним засобом перевірки цінності теоретичних даних, покладених в основу форми правління. Він допомагає краще збагнути її переваги і недоліки, що якраз і проявляються емпірично. Водночас, хоча

www.pravoua.com.ua

ефективність форми правління може бути доведена лише політичною практикою, остання нічим не допомагає у її класифікації. Сутнісні риси форми правління, відображені у її правових ознаках, зазнають впливу цілої низки зовнішніх чинників, які спричиняють суттєву варіативність їх прояву. Тому функціональні характеристики форми правління не впливають на її класифікацію.

Серед представників сучасної політичної науки відсутня єдність поглядів стосовно найсуттєвіших підстав класифікації форми правління. Емпіричні критерії, до яких вдаються дослідники, ігноруючи в класифікації форми правління її правові ознаки, настільки довільні, що не піддаються систематизації. Зокрема, вказується навіть тип партійної системи, унітарна чи федеративна форми державного устрою тощо[22].

Емпіричний підхід унеможливлює вироблення загальновизнаної у фаховому середовищі класифікації форм правління. Наявні в кожній країні функціональні особливості державного механізму дають прибічникам емпіричного підходу підстави "відкривати" безкінечну кількість "нових" форм правління, які, з огляду на їх зазвичай неповторювані емпіричні прояви, неможливо звести до яких-небудь стійких і чітко окреслених за своїми сутнісними ознаками класифікаційних груп.

Висновки. Форма правління – інститут конституційного права. Оскільки форму правління закріплюють норми основного закону, її сутнісні ознаки виражені конституційно. Правові ознаки форми правління відображають притаманну їй логіку організації державної влади, а тому є єдино прийнятними критеріями її класифікації. Відмова від формально-правових критеріїв та їх підміна емпіричними даними у класифікації форми правління є серйозною методологічною помилкою. Ця помилка загрожує зробити будь-яку класифікацію форми правління умовною і провокує спроби виокремити попередньо невідомі державознавству форми правління, число яких може бути ототожнене з числом наявних держав.

Безліч класифікацій, спричинена відсутністю чітко визначеного, усталеного набору сутнісних критеріїв класифікації форми правління, неприйнятна. Суб'єктивізм, який призводить до відбору вторинних, непринципових критеріїв, не може створити справді наукову класифікацію, однак породжує класифікаційний хаос.

[22] Див., наприклад: Воскресенский (н 19) 183-4.

ПРАВО УКРАЇНИ • 2018 • № 12 • 207-219

REFERENCES

Bibliografhy

Authored books

1. Pavlenko R, *Parlamentska vidpovidalnist uriadu: svitovyi ta ukrainskyi dosvid [Parliamentary Responsibility of the Government: International and Ukrainian Experience]* (KM Akademiia 2002) (in Ukrainian).
2. Petrov V, *Sushhnost', soderzhanie i forma gosudarstva [Essence, Content and Form of the State]* (Nauka 1971) (in Russian).
3. Prociuk I, *Podil derzhavnoii vlady v umovakh riznykh form derzhavnoho pravlinnia [Division of State Power in the Context of Different Forms of State Governance]* (Pravo 2012) (in Ukrainian).
4. Protasova V, *Parlamentsko-prezydentska respublika: sutnist, osoblyvosti, riznovydy [Parliamentary-Presidential Republic: Essence, Specifics, Types]* (Pravo 2009) (in Ukrainian).
5. Rozhkova L, *Principy i metody tipologii gosudarstva i prava [Principles and Methods of the Typology of State and Law]* (Izdatel'stvo Saratovskogo universiteta 1984) (in Russian).
6. Sartori Dzh, *Porivnialna konstytuciina inzheneriia: Doslidzhennia struktur, motyviv i rezultativ [Comparative Constitutional Engineering: Study of Structures, Motives and Results]* (ArtEk 2001) (in Ukrainian).
7. Seriohina S, *Forma pravlinnia: pytannia konstytuciino-pravovoii teorii ta praktyky [Form of Government: Issues of Constitutional Law Theory and Practice]* (Pravo 2011) (in Ukrainian).
8. Shapoval V, *Sravnitel'noe konstitucionnoe pravo [Comparative Constitutional Law]* (Knjaghynja Oljgha 2007) (in Russian).
9. Simonishvili L, *Formy pravlenija: istorija i sovremennost' [Forms of Government: History and Our Times]* (Flinta: MPSI 2007) (in Russian).
10. Zaznaev O, *Poluprezidentskaja sistema: teoreticheskie i prikladnye aspekty [Semi-Presidential System: Theoretical and Applied Aspects]* (Kazanskij gosudarstvennyj universitet im. Ul'janova-Lenina 2006) (in Russian).

Journal articles

11. Myronenko P, 'Providni napriamy analizu problematyky sutnosti form pravlinnia' ['The Main Areas of Analysis of the Problems of the Essence of Forms of Government'] (2011) 3 Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystectv (in Ukrainian).
12. Prociuk I, 'Klasyfikaciia form derzhavnoho pravlinnia' ['Classification of the Forms of State Governance'] (2010) 107 Problemy zakonnosti (in Ukrainian).
13. Shapoval V, 'Forma derzhavnoho pravlinnia jak konstytuciinyi modus vivendi suchasnoii derzhavy' ['Form of State Governance as the Constitutional Modus Vivendi of a Modern State'] (2009) 10 Pravo Ukrainy (in Ukrainian).
14. Voskresenskij J, 'Ponjatie formy pravlenija i kriterii ee razlichija' ['The Concept of the Form of Government and Its Differentiation Criteria'] (2002) 15 Derzhava i pravo (in Russian).
15. Zaznaev O, 'Klassifikacii prezidentskoj, parlamentskoj i poluprezidentskoj sistem' ['Classification of Presidential, Parliamentary and Semi-Presidential System'] (2006) 1 Dinamika politicheskih sistem i mezhdunarodnyh otnoshenij (in Russian).
16. – –, 'Organizacija gosudarstvennoj vlasti v Respublike Tatarstan: problemy i protivorechija' ['Organization of State Power in the Republic of Tatarstan: Issues and Contradictions'] (2010) 2 Politicheskaja ekspertiza (in Russian).

www.pravoua.com.ua

Dissertations

17. Zaznaev O, 'Poluprezidentskaja sistema: politiko-pravovoj analiz' ['Semi-Presidential System: Political and Legal Analysis'] (dis d-ra jurid nauk, Kazanskij gosudarstvennyj universitet im. Ul'janova-Lenina 2007) (in Russian).

Roman Martyniuk

CLASSIFICATION OF THE FORM OF GOVERNMENT: CRITERIA SELECTION ISSUE

Abstract. Any classification of the form of government may be recognized as scientific only provided that it is based on and has due regard to its constitutional features. The use of other criteria makes the classification of the form of government look relative. Only legal features of the form of government reflect its essential properties and its inherent logic according to which state power is organized.

The purpose of this article is to identify the most important legal features of the form of government and to substantiate their importance as the criteria which make it possible to classify the form of government in a truly scientific manner, and also to criticize the empirical approach to its classification.

Since in many cases the actual characteristics of state governance are discordant with a legally defined form of government, some scholars argue that formal legal criteria are insufficient to adequately classify the form of government, and they believe that it requires the use of the so-called functional principle and should be based on explicit empirical data. However, the form of government is an arrangement of state power set as a norm, and not its functional characteristic. And the fact that a certain form of government functions differently under different external conditions does not indicate that its constitutional essence is thus changed. Political practice which essentially offsets or even completely eliminates the constitutional elements of the form of government does not create a new form of government, since it does not change its constitutional characteristics. The empirical approach to the classification of the forms of government has entailed the emergence of a potentially unlimited number of "new" forms of government. Subjectivism underlying the empirical approach evokes false results and makes it impossible to develop a classification of the forms of government which would be generally recognized in the professional environment.

The methodological approach to the classification of the form of government which ignores its legal features and replaces them with empirical data is the explanation why in different "private" classifications the same States fall into different classification groups. Furthermore, classifications drawing on personal intellectual preferences of their developers are often characterized by excessive complexity of the classification criterion which makes it difficult to understand its logic.

Keywords: classification of the form of government; (grounds) criteria of classification; legal features of the form of government; functional characteristics of the form of government; political regime; empirical approach to the classification of the form of government.